

икономическата мобилност“⁴. Елица Димитрова от ИИНЧ при БАН участва с разработка относно детерминантите на щастието в европейските общества въз основа на данните от Европейското изследване за качеството на живота (EQLS) – 2016. Мариана Драганова, Дона Пикард, Галя Колева и Емилия Ченгелова от Института по философия и социология при БАН участваха в постер сесията с изследване, фокусирано върху градското земеделие. Светлана Христова от ЮУ „Неофит Рилски“ представи постер относно „Устойчивото развитие на малките и средни градове“⁵. Сийка Ковачева, Пламен Нанов, Дарена Христовоза и Гергана Куртакова от ПУ „Паисий Хилендарски“ участваха в постер сесията с изследване относно „Жизненият опит от емиграция в социалния контекст на променяща се Европа“⁶.

Екатерина Маркова от Института по философия и социология при БАН представи резултатите от проучване на прехода от заетост към пенсиониране по данни от Изследването на здравето, остаряването и пенсионирането в Европа – SHARE, 7 вълна. Темата на постера, подготвен от Габриела Йорданова от Института по философия и социология при БАН, бе „Има ли място спортът в живота на българите на 50+? (данни от SHARE 7 вълна)“⁷. Антоанета Гетова от СУ „Св. Кл. Охридски“ участва в сесията с разработка, посветена на „Социалната трансформация и приватизацията в България: 20 години по-късно“⁸. След завършване на конференцията постер сесията беше представена и в Софийския университет, като предстои експонирането ѝ в други университети, които проявяват интерес.

Елица Димитрова

ВИЗИЯ ЗА БЪЛГАРСКАТА СОЦИОЛОГИЧЕСКА АСОЦИАЦИЯ ПРЕЗ 2020

„Експертизата в България загива“ – констатира български политически лидер¹, което буди тревога, но не можем да не се замислим за основанията. Експертизата загива по много причини и една от тях е размиването на границата между компетентността да бъдеш експерт в конкретна област на познанието и коментатор, любимец на медиите, който е готов по всяко време да изказва мнение по всяка предложена тема, без да разполага с необходимите факти, без теоретични основания, без контрол от страна на професионалните общности, чийто авторитет и престиж се рунира. Но обществото несъмнено има нужда от експертиза и Българска социологическа асоциация търси пътища за издигане на стандартите в работата на социолозите. За да отстояваме своята професионална репутация, ние разчитаме на добрата теоретична подготовка и на непрекъснатата работа за подобряване на методите на емпирично изследване, на международната свързаност, като избягваме

затвореността и придържането към остарели стандарти за правене на наука и за достигане до експертно знание.

Международната свързаност означава, да бъдем част от големите теоретични дебати за състоянието и бъдещето на съвременните общества. През 2019 г. се навършват 75 години от публикуването на *Великата трансформация*, труд, който е написан от Карл Полани през 1944 г.² Това събитие е повод *Великата трансформация* и съвременният прочит на този фундаментален труд да са тема на международен симпозиум и на специален брой на *Глобален диалог* – дигиталното списание на Международната социологическа асоциация. Важна теза в труда на Полани е, че обществото търси сигурност и защита срещу всеобхватната маркетингизация. Въпросът, който той поставя, но звучи актуално и днес, е за ролята на институциите и на съвместните усилия на либерално-демократичните общества да създават сигурност и същевременно да гарантират

конкурентоспособността, която да осигурява вълночващ просперитет за всеки.

Великата трансформация е труд, към който и социолози, и икономисти се обръщат и преди това през годините. В своя президентски адрес на Световния конгрес на Международната социологическа асоциация в Йокохама през 2014 г. Майкъл Бъроуей подчертава значението на *Великата трансформация* и поставя акцента върху новата „вълна“ на „маркетизация“, която е иницирана през 70-те години на XX век, след това е последвана от посткомунистическата фаза на глобализацията, започнала след 1989, финансовата криза от 2007–2008 г. и последващите социални протести, които според Бъроуей мога да бъдат интерпретирани през концепцията на Полани за „двойното движение“ (double movement)³. То се изразява в нарастване на значението на пазара, на икономическите алтернативи и решения, на икономическата експертиза и същевременно повишаване на градус на гражданското недоволство, на значението и ролята на гражданските движения и протести.

Със своята активност гражданите търсят сигурност и признание, изискват усилване на ролята на държавата според Бъроуей. Аз бих добавила социолозите търсят своя принос не само като изследват участниците в протестите, но и като допринасят за публичните политики, като се стремят към по-голяма прозрачност при изработването, прилагането и оценяването им. Задачата за оценка на публичните политики стои пред българските социолози и ние ще продължим да прилагаме социологическата експертиза в подобни оценки, защото разполагаме с методите за тяхното провеждане и с теориите, които обосновават мястото и значението на всеки един индивид в споделяното богатство.

Съвременните социологически теории се развиват непрестанно. В състояние ли сме обаче успешно да концептуализираме и да измерим борбата за признание, за която говори Франсис Фукуяма и политиката на гнева, така че да успеем да предотвратим фалшивите отговори на популизма и на национализма? Предизвикателство пред българската социология е изследването на продължаващите регионални неравномерности в икономическите въз-

можности, в образованието, в качеството на живот и в благосъстоянието на хората. Трябва да продължим, да задълбочим и да направим публично известни анализите си за причините за ниското доверие на българските граждани към държавните институции, като израз на убеждението, че гласът им не е достатъчно чуван и достойнството им не е зачитано в степената, в която се очаква това да се случва, че институциите не рекрутират най-подготвените на най-важните и отговорни постове, че личният интерес доминира над отстояване на публичното благо. Множествените неравенства и тяхното пресичане в житейската ситуация на индивидите и групите в области като образование, пазар на труда, здраве е друго сериозно предизвикателство пред социологическите изследвания. Акцентът в публичните политики продължава да е върху отделни уязвими групи, без да се отчита субординацията и акумулирането, генезиса на различните измерения на неравенство в обществото. Съществена дилема продължава да бъде: Доколко съвременните теории биват адекватно прилагани за разбиране и обяснение на случващото се в хода на посткомунистическата трансформация на българското общество? Или се натрупват емпирични данни, без да се прави преходът от емпирия към теория и обратно. Нещо, на което учим студентите, и самите ние като социолози сме zapomнили от студентската скамейка, че е абсолютно необходимо. Разделението между теоретично и емпирично е във вреда и на двете страни на социологията и трябва непрекъснато да бъдат търсени мостове за тяхното свързване.

Тук искам да отбележа изключителната заслуга на социолозите за провеждането и анализирането на данните от международните сравнителни изследвания, базирани на солидни теоретични предпоставки и характеризиращи се с най-високо качество на емпиричните данни: Европейското изследване на ценностите, ръководено от Лабораторията към Нов български университет, Европейското социално изследване, в което Българската социологическа асоциация участва като партньор в консорциума, който го провежда в страната, Изследването на здравето, стареенето и пенсионирането, в което си партнират Инсти-

тутът по философия и социология при БАН и Софийският университет. Тези мащабни сравнителни изследвания са надеждна емпирична основа за експертното познаване на процесите в българското общество в съпоставка с европейските общества. Изброените изследвания са залог, че социолозите са носители на експертно знание, което не може лесно да бъде подменяно или подминавано.

Маргарет Абрахам аргументира темата: Власт, насилие и справедливост в своята президентска реч на откриването на 19. Световен конгрес по социология през 2018 г. по следния начин: „Множествени форми на пресичане могат да възникнат по повод на властта и насилието, както и по отношение на следствието за справедливостта. Ние се намираме на критичното пресичане в нашето пътуване като човечество, в което политиките и действията на не много овластени доведоха до оджендърване на неравенствата, до конфликт, до накарване на справедливостта и до страдание в ужасяващи размери по света. Ние социолозите трябва да се изправим сега с намерението, да покажем своите теории, изследвания и практики, които прилагаме в интерес на човечеството“⁴⁴.

Българската социологическа асоциация ще продължи да поддържа международното сътрудничество. Нищо, че то се изразява в минимално лично участие в годишните форуми както на Международната социологическа асоциация (MSA), така и на Европейската социологическа асоциация (ESA) и на Европейския консорциум за социологически изследвания (ECSR). Международната включеност е важна за нас, доколкото е средство да виждаме актуалните предизвикателства в българското общество в по-широкия контекст на съвременния, глобализиращ се свят, да интерпретираме социалните проблеми в понятията на теориите и да сравняваме с резултатите от изследванията, които ги обясняват и посочват алтернативи за по-добър и по-справедлив обществен ред. Затова поддържаме членството си и редовните участия в професионалните, високо авторитетни международни социологически научни мрежи, за което принос имат членовете на БСА.

Конструирането на другия като враг и недемократичните тенденции, които социолозите наблюдават и изследват в редица общества, се засилват и в българското общество. Образите на авторитарни лидери-популисти, които експлоатират страховете на гражданите, които градят популярност и авторитет, като разделят обществото на наши и чужди, могат да бъдат разпознати и в българската политика и медии. Грубото фалшифициране на понятието „джендър“ в медиите, отказът от ратифициране на Истанбулската конвенция и тълкуването на Конституционния съд показаха, че отдадеността на изследванията, които провеждаме от години, трябва да продължат. Списание *Социологически проблеми* издаде през 2019 година изключително силен и богат тематичен брой, озаглавен „Полифоничният потенциал на джендър изследванията“. С това социологическата общност показа, че в битката с фалшивите новини и с фалшивите експерти социолозите устояват и няма да се откажат.

Но нека се върнем обратно на думите на Маргарет Абрахам, която обръща внимание и на друга обезпокоителна тенденция в съвременните общества: „Дълбоко тревожната страна на нашето време е импулсът към мажоритарност“. Този импулс според нея насочва към практиките да се управлява чрез мнозинството, като се налага волята на мнозинството над тези, които остават в малцинство. „Проблемът с мажоритаризма навсякъде по света е, че води до безалтернативно изключване на определени групи от гражданското общество въз основа на раса, етнос, религия, класа и джендър (полова) идентичност. Подобно изключване, обратно, води до нарастване на дълбоко поляризираните общества, които впоследствие усилват тези тенденции“.

Към това можем да добавим, че авторитарните тенденции в обществото и импулсът да се управлява чрез мнозинството се мултиплицират на равнището на отделните организации и институции като стил на лидерство и на управление. Срещу импулса да бъдат negliжирани по-слабите гласове ние социолозите работим за разпознаване на тази опасност, към обръщане на тенденцията в посока на търсенето и формирането на умения за постигането на консенсус, на социализиране в духа

на уважение и зачитане на демократичните ценности като толерантност, участие, прозрачност и отчетност.

Важно е обаче като социолози не само да отговаряме на очакванията на обществото, но и да сме в състояние да задаваме теми в неговия дневен ред, които отсъстват напълно или са недостатъчно представени. В презентацията си на конференцията на Европейската социологическа асоциация в Манчестър през 2019 г. Мишел Ламон пледира затова, че имаме нужда като социолози да обосновем и да налагаме „наративи на надеждата“. Американската мечта според нея е все по-малко ефективна като колективен мит, който да сплотява обществата, да обединява индивидуалните усилия в една обща рамка и да ги насочва в една обща посока. Причините според нея са в прекомерния фокус върху материалния успех, в задълбочаване на конкуренцията и в прекомерния стремеж за постигане на собствената реализация. Високата средна класа според Ламон е застрашена от психични проблеми, породени от пренатоварването и прегарянето в работата, докато работниците и ниските доходни слоеве нямат ресурсите, за да постигнат мечтата, дефинирана единствено в материални измерения. Това води до втвърдяване на символните граници между различните обществени групи. Изходът, който Ламон вижда, е в създаването на нов наратив на надеждата, който да води до разширяване на културното включване и участие.

Ние като български социолози също търсим, изследваме и обсъждаме ролята на културата, на принадлежността към българското общество, към европейското семейство, към глобални каузи, като обединяващи хората от различните социални слоеве. Не можем да стоим настрана, когато на улиците протестират с искания за реформи, които да подобрят благосъстоянието на отделни части на обществото – дали това са родителите на деца с увреждания, на медицинските професии, които са изключително подценени, на гражданите на безводния Перник, на съдиите и адвокатите за реформи в правосъдната система. Не можем да се затворим в своите кабинети и в аудиторните, обществото очаква от нас да участваме и като активни граждани, и като експерти-социолози. И ние го правим, и ще продължим занапред. За да бъдем обаче успешни, е нужно да задълбочим работата и сътрудничеството с професионалните организации на журналистите, на политолозите, на икономистите. Нужно е да сме разпознаваеми като силна и авторитетна професионална асоциация, до която обществото и държавата, гражданите и бизнеса се допитват за мнение и експертиза. Така ще допринасяме за устойчиво и справедливо общество, в което поляризацията между крайностите се смекчава от активни и независими средни слоеве и от гражданите, които търсят и разпознават социологическата експертиза.

*Румяна Стоилова,
Председател на БСА*

Бележки

- 1 <https://darikradio.bg/kostov-ekspertizata-v-balgaria-zagiva.html>
- 2 *The Great Transformation*, 1944.
- 3 ISA, Global Dialogues VOL. 9 / # 3 / DECEMBER 2019 ; <http://globaldialogue.isa-sociology.org/wp-content/uploads/2019/10/v9i3-english.pdf>
- 4 *International Sociology* 2019, Vol. 34 (3), 234–235.